

Е.М. ЛІБАНОВА,
академік НАН України,
академік-секретар Відділення економіки НАН України,
директор Інституту демографії та соціальних досліджень

Визнання постраждалими внаслідок Чорнобильської катастрофи викликає чимало запитань. На 1 січня ц.р. такий статус мають 2,2 млн осіб, а 2 млн мешкають на забрудненій території. Ареал забруднення охоплює 2,2 тис. населених пунктів, розташованих у 12 областях, з них 8 міст обласного підпорядкування. Що викликає запитання? Ось Пуща-Водиця — це курорт чи постраждала територія? І таких міст досить багато.

Є чотири групи чинників демографічних зрушень: природні, соціально-економічні, адміністративні (кого вважати постражданим), психологічні (пов'язані з попередніми). Лише в останній групі бачимо зміни на краще. Соціальна структура сільських населених пунктів у зоні забруднення в катастрофічному стані. У Чорнобильській зоні до 1950 р. побудовано 15% будинків, а на прилеглий території — 10%. Після 1980 р. маємо, відповідно, 23% і 31%. Споруди зношуються, і ніхто цим не опікується.

Лише 10% хат у зоні і 15% на прилеглих територіях обладнані водогоном, не кажучи про каналізацію, центральне опалення тощо. Забезпеченість земельними ділками нижча, ніж у сусідніх регіонах. Якщо в зоні 41% мешканців має менше від 50 соток, то на прилеглий території — 31%. А понад 5 га мають 9% у зоні і 16% на прилеглий території. До речі, у нас уже є латифундії по 750 тис. га, і це офіційна юридична особа.

Як наслідок: трансформація міграційних процесів, зміна репродуктивної поведінки, погіршення стану здоров'я, зростання смертності. Ми маємо дані тільки за 2006 р., давати новіші Держкомстат відмовляється. Але, здається, нічого не змінилося. Ви-

трати в Чорнобильській зоні становлять 900 грн, а по Україні — 1300, загальні витрати — 1100 і 1400 відповідно. У прилеглий території ці суми вищі, ніж у зоні.

Про рівень бідності. Відносний критерій — 75% середніх доходів, абсолютний — прожитковий мінімум. За ним понад половина мешканців зони — бідні. У структурі їхніх доходів найбільше місця посідають соціальні трансферти (35%). По Україні і прилеглих територіях — 26%. Тут велике значення мають пенсії, бо багато старших людей (це пояснює і високу смертність), але не можна все списувати на цю категорію.

Гострота переживання наслідків аварії згасає, з огляду на українську специфіку це приємна несподіванка. У 1992 р. (дані Інституту соціології) 47% говорили, що це важливо для них, а наслідки аварії на ЧАЕС посідали 6 місце серед причин занепокоєння. А в 2010 р. — це 16% і 10 місце. Тепер більше бояться економічних негараздів, але з ними впоратись легше, ніж із атомом, що вирвався з-під контролю.

А тепер про смертність — показник об'єктивний. Інформація стосуватиметься селян Київської області. У селянок показники трохи, а загальні в Україні — набагато кращі. У 1985–1986 рр. ситуація була складна, але сьогодні ще гірше. У 2004 р. довкола ЧАЕС з'явився «трикутник». У 2008–2009 рр. нічого не змінилося. Такі самі труднощі на Кіровоградщині, а також трохи на південь і на схід від регіону. Цю зону ми називаємо «чорний пояс із карате», а тепер маємо ще й «чорний трикутник». І ніякої причини, крім наслідків лиха чвертьстолітньої давнини, тут не видно.

Ми навмисно не визначали спеціальної смертності, а тільки загальну, щоб уникнути неточних показників. Річ у тім, що в Україні зросла смертність 17 класу — «від старості і неточно означених причин». Лікар не знає причини, а стояти за цим може що завгодно: невміння виявити хворобу, заборона фіксувати смерть від певної недуги. У сер. 80-х рр. смертність не перевищувала народжуваності, а тепер вона більша на 10%.

Імовірність дожити до 60 років у житомирського селянства — 90%, у чернігівського — 88%, київського — 92% (ці регіони перебувають у «трикутнику»). Сільське населення найменш захищене від екологічних лих. Скорочення життя через смертність у працездатному віці в селян Житомирщини і Київщини — 5 років, Чернігівщини — 5,3 року. У Європі найдовше живуть чоловіки Швейцарії, в Україні на 13 років менше, а мешканці згаданих областей — аж на 18. Це пов'язано з природним скороченням, бо міграція тут незначна. Як не дивно, навіть прибувають нові мешканці. Згадай-

мо при цьому, що в нас, особливо на селі, триває депопуляція.

Що ж робити? Змінити ідеологію соціальної підтримки постраждалих. Нині кожній особі дають персональну допомогу (десь 6 грн/міс.). А потрібні не подачки, а розвиток соціальної інфраструктури, ринку праці, доступність освіти і медицини. Про це говорили ще в 1986 р., а зрушень не видно. Треба формувати і поширювати стандарти здорового способу життя. Слід визначити перспективні економічні напрями на цій території, підтримуючи їх на державному рівні. Деякі кроки зроблено в м. Славутичі, але це заслуга виключно тамтешнього мера Удовиченка. Там підтримують малий бізнес, зменшили безробіття до 2% (це показник столиці).

На часі прогнози потреб у робочій силі за професійно-кваліфікаційними групами. А далі належить сформувавши державне замовлення на підготовку затребуваних фахівців. Наприклад, є екстремальний туризм на Чорнобильській станції, тож у Славутичі можна розвивати готельний бізнес.

Ю.І. КУНДІЄВ,
академік НАН України,
Директор Інституту медицини праці НАМН України

Експериментальні дослідження свідчать, що вплив опромінення низької інтенсивності на живі об'єкти надзвичайно цікавий не тільки в теоретичному, але і в практичному плані. Раніше вчені не розглядали дії радіаційного опромінення на розвиток катаракти в ліквідаторів наслідків аварії (ЛНА) на ЧАЕС як засобу вивчення дозозалежності біологічного ефекту. У нашому дослідженні це зроблено, спираючись на визначення радіогенної катаракти, яке дала Міжнародна комісія з радіологічного за-

хисту (МКРЗ): «...ефект, що має такий поріг дози, вище за який важкість ураження збільшується». Ця організація також визначила поріг дози для кришталика ока в 0,5–2 Гр для гострої і 5 Гр для довготривалої фракційної експозиції, перевищення якого призведе до розвитку «...непрозорості, яку виявляє» обстеження.

Незважаючи на те, що катаракти реєструють за експозицій, істотно нижчих за вказані МКРЗ пороги, чинні радіаційні обмеження збережено до останнього часу.